

УДК 9

Пастущин О. –гр. БМ-11

Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя

ВИЗНАЧНІ УКРАЇНСЬКІ ЖІНКИ В ІСТОРІЇ ТУРЕЧЧИНИ

Науковий керівник: к.і.н., доцент Щигельська Г.О.

Pastushchyn O.

Ternopil Ivan Pul'uj National Technical University

FAMOUS UKRAINIAN WOMEN IN TURKISH HISTORY

Supervisor: PhD, Associate Professor Shchychelska H.O.

Ключові слова: українські жінки, Туреччина

Keywords: ukrainianwomen, Turkey

В світовій історії відомо чимало імен українських жінок вплив яких поширювався далеко за межі України, адже українка була і королевою Франції (Анна Ярославна, донька Ярослава Мудрого), і королевою Норвегії (Єлизавета Ярославна, ще одна донька Ярослава Мудрого) і султаною Оттоманської імперії (Настя Лісовська, більше відома в історії як Роксолана). Однак, українські жінки не тільки були дружинами високопоставлених чоловіків, а й самі ставали політичними й громадськими діячами, ученими й митцями.

Особливе зацікавлення викликають українські жінки, яким вдалося досягнути доволі високого статусу в умовах в яких здавалось би це було практично неможливо, зокрема, в Османській імперії, куди українки потрапляли в статусі невільників. Однак, історичні джерела засвідчують, що кільком українським наложницям вдалося, проявивши гострий розум та доклавши чимало зусиль, залишити свій слід в історії цієї країни. Найбільш яскравими особистостями були легендарна Роксолана, дружина султана Сулеймана I Пишного (правив 1520-1566 рр.) та не менш впливова Гатідже Турхан Султан, дружина султана Ібрагіма Навіженого (правив 1640-1648 рр.). Показовим є те, що в історії Османської імперії час між двома українками – Роксоланою й Гатідже – називають періодом «султанату жінок». Так його виділив історик Агмед Рефік Алтинай 100 років тому. Тоді за правління кожного султана була якась впливова жінка – дружина або мати.

Постать Роксолани, султанши українського походження (за однією версією – Настя Лісовська, дочка священника з міста Рогатин Івано-Франківської області, за іншою – з містечка Чемерівці Хмельницької області) набула значного резонансу в Європі ще за її життя. Про неї писали повісті, ставили п'єси. Основою сюжетів було протистояння європейських країн османській експансії. В історичних джерелах, зокрема дипломатичному листуванні венеціанських і французьких резидентів у Стамбулі, зафіксовано, що вона «росса» або що вона з Русі й має титул «хесекі» – найулюбленішої в султана. Роксоланою ж її іменував австрійський посол барон Бузбек. Сучасники в Османській імперії знали її як Хуррем Султан – тобто «радісна», «квітуча».

Баронові Бузбеку належить і така теза: «Роксолана тая крутила імперією, як хотіла». Від нього це перебільшення й пішло гуляти світом. Хоч те, що Роксолана домоглася шлюбу із султаном, – справді вражає. Бо шлюб для правителів був політичною справою, дружин шукали із сербських правлячих домів, серед

візантійських принцес. Одруження із наложницями було рідкістю. Те, що Роксолана переконала Сулеймана одружитися з нею, свідчить: між ними були справді сильні почуття, адже султан пішов усупереч усталеній традиції. Зважився на це, коли вона стала матір'ю трьох його синів і дочки. Після заміжжя народила ще одного сина.

Щодо впливу Роксолани на політику Османської імперії, то думки істориків значно розходяться. Існують твердження, що вона була однією з найосвіченіших жінок свого часу, приймала іноземних послів, відповідала на послання іноземних правителів, впливових вельмож і художників. Деякі історики вважають, що Роксолана піклувалася і про свою батьківщину, відмовляючи султана від походів на Україну та докладала зусиль для звільнення українських невільників. На противагу таким твердженням історики, які дотримуються протилежної думки, наводять факти, що татари, як і раніше, здійснювали щорічні набіги на українські землі та захоплювали велику кількість полонених. Однак, як зазначає О.Галенко, татарські напади дуже часто не відповідали політичному курсу Османів. Султан навіть відібрав у Кримського ханату фортецю Джан-Керман (Очаків) і домовився про делімітацію кордонів з Польсько-Литовською державою. Чи був присутнім вплив Роксолани на прийняття політичних рішень Сулеймана I на даний час невідомо, можливо в майбутньому дослідникам вдасться дати відповідь на ці та інші суперечливі питання щодо ролі легендарної султанши в історії.

Інша впливова українка ГатіджеТурхан Султан, як стверджує теперішній директор султанського палацу Топкапи в Стамбулі професор ІльберОртаїли, походила десь із Харківщини. Ібрагім Навіжений із цією українкою офіційно не був одружений. Узав шлюб він із жінкою, яка народила йому другого або третього принца. Усі сини султана – Мехмед, Сулейман і Ахмед – сходили на престол. Але спадкоємців приніс лише Мехмед, син українки. Двоє інших померли: один бездітний, другий – без синів. Тож уся лінія султанів, що правили Османською імперією після синів Ібрагіма, походила від напівукраїнця Мехмеда IV. Мехмед став султаном у 1648 р., у семирічному віці, й правив до 1687 р. Тож певний час імперією фактично правила ГатіджеТурхан Султан. Цікавим є факт, що саме на початку 1649 р. за ініціативою Богдана Хмельницького в Стамбулі Посольством Війська Запорозького було підписано першу угоду з Урядом Османської Імперії про співробітництво.

І Роксолана, і Гатідже уславилися зведенням добродійних споруд. У Єрусалимі є дільниця, яка називається Хасекі – від Роксоланиного титулу. Вона звела там імарет – великий притулок для подорожніх і кухню для бідних. Збудувала водогін у Медині. За Гатідже з'явилися фортеця, яка захищала Дарданелли, й велика мечеть, що стоїть перед мостом через затоку Золотий Ріг – Єні Джамі. Гатідже була останньою представницею «султанату жінок». Після того їхня роль суттєво зменшилася: у другій половині XVII століття основні важелі впливу в державі зосередилися в руках візирської родини Кьопрюлю.

За деякими відомостями, українками були дружини ще двох султанів: Мустафи II (правив 1695-1703 рр.) – Марія Шехсувар Султан, матір його спадкоємця Османа III (правив 1754-1757 рр.) та Махмуда II (правив 1808-1839 рр.) – БезмялемВаліде Султан, матір його спадкоємця Абдул-Меджида I (правив 1839-1861 рр.).

Таким чином, докладаючи значних зусиль та проявляючи неабияку силу духу й розуму, окремим українським жінкам вдалося залишити свій слід в історії Туреччини. Свідченням цього є період «султанату жінок» в Османській імперії, який розпочала та закінчила українка – Роксолана та ГатіджеТурхан Султан; добродійні споруди зведені за їхнього сприяння та мавзолей Роксолани у дворі мечеті Сулейманіє поряд із мавзолеєм її чоловіка султана Сулеймана I Пишного, який у 1998 р. був відкритий турецьким урядом для туристів.